

3. Zhuravlev A.L., Kupreychenko A.B. Sotsialno-psihologicheskoe prostranstvo lichnosti / A.L. Zhuravlev, A.B. Kupreychenko. – М. : Izd-vo «IPRAN», 2012. – 496 s.
4. Znakov V.V. Psihologiya sub'ekta i psihologiya chelovecheskogo byitiya /V.V. Znakov // Sub'ekt, lichnost i psihologiya chelovecheskogo byitiya /Pod red. V.V.Znakovai Z.I.Ryabikinoy. – М. : Izd-vo «Institut psihologi RAN», 2005.–S.9–44.
5. Ideya sistemnosti v sovremennoy psihologii / Pod red. V.A.Barabanschikova. – М. : Izd-vo «Institutu psihologi RAN», 2005. – 496 s.
6. Moskalenko V.V. Sotsializatsiya osobystosti /V. V. Moskalenko / Monohrafiya. Vydavnytstvo Feniks. K : 2013. – 460 s.
7. Romenets' V.A. Vchynok i postannya kanonichnoyi psykholohiyi // Lyudyna. Sub'yekt. Vchynok: Filososf'ko-psykholohichni studiyi / Zazah.red.V.O.Tatenka. – К. : Lybid', 2006. – S. 11 - 36.
8. Rubinshteyn S.L. Byitie I soznanie. Chelovek I mir. – SPb. : Piter, 2003.
9. Ryabikina Z.I. Lichnost kak sub'ekt formirovaniya byitiynih prostranstv // Sub'ekt, lichnost i psihologiya chelovecheskogo byitiya / Pod red..V.V. Znakovai i Z.I. Ryabikinoy. – М. : Izd-vo «Institut psihologiyi RAN», 2005. – S.45 – 57.
10. Sotsial'no-psykholohichni zakonimosti stanovle nnya ekonomichnoyi kul'tury molodi: monohrafiya / V.V. Moskalenko, O.V. Lavrenko, N.M. Dembyts'ka, I.K. Zubiashvili [tain.]; zared. V.V.Moskalenko – К. : Pedahohichna dumka, 2015. – 405 s.
11. Sotsial'no-psykholohichni problemy stanovleniya sub'yekta ekonomichnoyi sotsializatsiyi: monohrafiya. /T.V. Hovorun, N.M. Dembyts'ka, I.K. Zubiashvili, L.M. Karamushka, O.V. Lavrenko, O.O. Mishchenko, V.V. Moskalenko, Yu.Zh. Shayhorodskyy./ Red. V.V. Moskalenko; Kirovohrad. 2012. – 205 c.
12. Tatenko V.O. Sub'yektno-vchynkova paradyhma v suchasniy psykholohiyi // Lyudyna. Sub'yekt. Vchynok: Filososf'ko-psykholohichni studiyi / Za zah. red. V.O. Tatenka. – К. : Lybid', 2006. – S.316-357.
13. Haschenko V. A. Sotsialno-psihologicheskii podhod k analizu ekonomicheskogo samosoznaniya / V. A. Haschenko // Ezhegodnik Rossiyskogo psihologicheskogo obschestva : Materialyi 3-go Vserossiyskogo s'ezda psihologov 25-28 iyunya 2003 goda : v 8 t.- SPb. : Izd-vo SPb. un-ta, 2003. - T. 7. - S. 47-52.

Novosiadla, O.M. Economic socialization of modern secondary school students: theoretical analysis. The article deals with the description and justification of the economic socialization model from the perspective of system and intersubject approaches. The author defines the concepts of subjective and intersubjective aspects of secondary school students' economic socialization and discusses the structure, formation, psychological components and development criteria of economic socialization. Based on the general scientific principles of development, determinism and holism the author justifies a comprehensive concept of individuals' economic socialization including its content, structure and development indicators.

The article also describes the criteria for secondary school students' economic subjectness development and proves that the process of secondary school students' economic socialization results in the transformations of their roles and statuses in the system of monetary relations and in expansion of their economic relations, which in turn serves as an indicator of students' economic culture and economic subjectness. An indicator of students' economic subjectness formation is their entrepreneurial type of personality that includes such qualities as initiative, managerial skills, persistence, economic independence, financial self-reliance, tenacity, willingness to take risks, self-confidence, self-realization, responsibility, etc.

The development of students' economic culture and economic subjectness takes place primarily in the settings of economic culture and economic subjectness of the family as a social and psychological entity. The interiorized, reflexed and individuals'-assessment-mediated economic experience of the family transforms into students' economic subjectness and economic culture.

Students' economic socialization in low-income families can have some distortions, peculiar features and effects, which will be the subject of the author's follow-up research.

Keywords: economic socialization, subject, entrepreneurial personality type, intersubjective interaction, economic culture of the individual

Відомості про автора

Новосядла Олена Миколаївна, науковий кореспондент лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України, заступник директора спеціалізованої школи №274 з поглибленим вивченням іноземних мов, м. Київ, Україна

Novosiadla, Olena M., PhD student, Laboratory of organizational and social psychology, G.S.Kostiuk Institute of Psychology of the NAPS of Ukraine, deputy director, school №274, Kyiv, Ukraine.

E-mail: nan75@ukr.net

УДК 336:316.61:373.5

Філончук З.В.

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ УЧНІВ ЯК ЧИННИК ЇХНЬОЇ УСПІШНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Філончук З.В. Фінансова грамотність учнів як чинник їхньої успішної економічної соціалізації. У статті визначено сутність та співвідношення понять «економічна соціалізація», «економічна культура», «фінансова грамотність» стосовно учнівської молоді. Стаття розкриває значення впровадження курсу за вибором «Фінансова грамотність» у формуванні економічної культури учнів.

У статті надано стислу характеристику змісту програм курсу «Фінансова грамотність» для учнів початкової та основної школи відповідно до змістових ліній, визначено роль шкільної фінансової освіти у процесі економічної соціалізації учнівської молоді, формуванні рольових фінансових компетенцій.

Ключові слова: економічна соціалізація, чинники економічної соціалізації, економічна культура, фінансова грамотність, фінансова освіта.

Филончук З.В. Финансовая грамотность учащихся как фактор их успешной экономической социализации. В статье раскрыта сущность и соотношение понятий «экономическая социализация», «экономическая культура», «финансовая грамотность» относительно учащейся молодежи. Статья раскрывает значение введения курса «Финансовая грамотность» для формирования экономической культуры учащихся.

В статье дана краткая характеристика программ курса «Финансовая грамотность» для учащихся начальной и основной школы в соответствии с основными направлениями, определена роль школьного финансового образования в процессе экономической социализации учащейся молодежи, формировании ролевых финансовых компетенций.

Ключевые слова: экономическая социализация, факторы экономической социализации, экономическая культура, финансовая грамотность, финансовое образование.

Постановка проблеми. Сучасна економіка здатна ефективно функціонувати лише через такого суб'єкта економічних відносин, особистісні риси якого відповідають її принципам: конкурентоздатного, мобільного, компетентного. У цьому контексті актуальності набуває формування нової економічної культури населення, що передбачає насамперед належний рівень фінансової грамотності.

Протягом 2010-2011 років в Україні було здійснено кілька досліджень щодо рівня фінансової грамотності населення, за результатами яких було визначено портрет споживача фінансових послуг, який: має лише базові знання та навички; використовує найпростіші послуги, в основному – платежі; не знає, що робити у разі виникнення проблем з фінансовою установою; не цікавиться фінансовими новинами; у питаннях фінансів довіряє родичам та знайомим; не аналізує можливості сімейного бюджету. При цьому різниці за гендерною ознакою не було виявлено, проте встановлені відмінності за віковими групами [1].

Саме ці дослідження в сфері фінансової грамотності населення України визначили актуальність проблеми системного впровадження освітніх науково-методичних розробок в практику шкільної економічної освіти, яка відповідно є одним із чинників економічної соціалізації учнівської молоді.

Економічна соціалізація, яка визначається в широкому сенсі як соціально-психологічний процес входження індивіда в економічну систему, є надзвичайно важливою як для окремої особистості, так і для суспільства в цілому. Викривлення у цьому процесі створюють проблеми не тільки для самої людини, а й в цілому впливають на стан економічної системи суспільства.

На кожному етапі історії суспільство вирішує питання, пов'язані з економічною соціалізацією. На переломних етапах соціально-економічного розвитку (на якому, наприклад, перебуває сучасне українське суспільство) вони стають особливо актуальними, зазначає В. Москаленко [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основу загальнонаукових, психолого-педагогічних ідей соціалізації особистості становлять ідеї Л. Виготського (теорія соціального середовища як визначального чинника виховного процесу), С. Рубінштейна (теорія діяльності як позиції по відношенню до суспільства), Т. Кравченко (виховання як важливий фактор соціалізації), Н. Мойсеюк (становлення особистості в процесі соціалізації) та ін.

Сутнісну основу теоретичних досліджень поняття економічної соціалізації склали положення І. Зубіашвілі (про ставлення до грошей як фактору економічної соціалізації старшокласників), В. Москаленко (соціально-психологічний аспект економічної соціалізації), Т. Терюкової (про економічні компетенції), О. Шпака (про економічне виховання учнівської молоді) та ін.

Н. Дембицька вказує на те, що вперше проблема економічної соціалізації в Україні почала досліджуватися в Інституті психології ім. Г. С. Костюка АПН України співробітниками лабораторії соціальної психології у 2000-2004 роках в межах загальної проблематики особливостей соціалізації учнівської та студентської молоді в умовах трансформації суспільства [2].

Слід зазначити, що певні аспекти формування фінансової грамотності населення як одного із пріоритетів державної політики на сучасному етапі розглядали Л. Захаркіна, Л. Зюман, Т.Кізіма, В. Корнівська, А. Кузнєцова, Г. Кучерова, І. Ломачинська, Д. Радзішевська, Т.Смовженко та інші. Проблеми впровадження фінансової освіти у загальноосвітніх навчальних закладах України вивчали І. Вітенко, О. Губенко, М. Короденко, О. Костюкова, Т. Смовженко та інші [13].

У той самий час актуальності набуває дослідження особливостей формування фінансових компетенцій учнів загальноосвітніх навчальних закладів. **Мета статті** полягає у визначенні ролі шкільної фінансової освіти у процесі економічної соціалізації учнівської молоді.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Економічна соціалізація є відносно новою концепцією. Вперше цей термін було введено в роботах із неомарксистського аналізу соціалізації. Економічна соціалізація невід'ємна від процесу соціалізації в цілому, під яким розуміють процес становлення людини в системі соціально-економічних відносин як компонента цієї системи.

Економічну соціалізацію визначають як процес перетворення людини у повноправного члена економічної спільноти, у ході якого відбувається освоєння індивідом соціального простору, обмеженого господарською діяльністю, формування уявлень про економічні процеси та явища, їх втілення в конкретних формах соціально-економічної діяльності особистості, а також формування її економічної поведінки [11].

На думку В. Москаленко, поняття «економічна соціалізація» можна розглядати як процес входження підрастаючої людини в економічну сферу суспільства, як формування у неї економічного мислення, як процес інтеріоризації нової реальності, що включає пізнання економічної дійсності, засвоєння економічних знань, набуття навичок економічної поведінки і реалізацію їх в реальній дійсності [6].

Цілі і задачі економічної соціалізації у більшості співпадають з цілями і задачами економічного виховання, оскільки їх методи й засоби використовуються з однаковою метою впливу на економічну свідомість особистості.

В. Москаленко наголошує, що основним механізмом формування економічної культури особистості є соціальна ідентифікація, яка через формування почуття групової прихильності включає індивіда в життя і розвиток соціального організму. Завдяки ідентифікації людини з еталонним образом «людини економічної» відбувається процес економічної соціалізації як формування економічної культури особистості. Як результат, у індивіда формуються певні економіко-психологічні якості, завдяки яким він адаптується до економічних умов життя [6].

Отже, економічна соціалізація є процесом входження індивіда в економічну реальність суспільства, становлення його економічної свідомості, засвоєння ролей, норм і цінностей економічної поведінки, що потребує набуття певних особистісних якостей, а відтак важливим завданням є забезпечення не тільки економіко-психологічного супроводу цього процесу, а й педагогічного.

Слід зазначити, що такі загальні філософсько-антропологічні положення, як соціально-психологічна атмосфера епохи; країна, в якій проживає людина; її найближче соціальне оточення мають безпосереднє відношення до формування особистості в сфері економіки, тобто до її економічної соціалізації, яка реалізується, насамперед, шляхом здійснення людиною різних соціальних (економічних) ролей, а саме – найманого працівника, споживача, підприємця, вкладника, платника податків тощо [10].

При цьому економічна культура розглядається як джерело норм економічної діяльності й поведінки, що покликане виконувати й поліпшувати економічні ролі, а через них активізувати індивідів у потребах суспільства. Вона має забезпечувати добір (з історичного минулого, із досвіду інших країн і народів) нових, прогресивних соціальних цінностей і норм, потрібних для стимулювання економічної активності населення.

На думку соціологів, на етапі трансформації українського суспільства мають розвинутися нові орієнтації – на виконання нових ролей (наприклад, хазяїна власної справи); має різко посилитись значення таких цінностей, як компетентність, професійна самореалізація, прагнення до сумлінної праці, виконання професійного обов'язку [15].

Відповідно до визначених людиною цінностей формуються економічні (соціальні) ролі. Проте, навіть члени однієї родини мають різні уявлення про життєві цінності. Учні основної школи – підлітки, а саме в цьому віці розпочинається активна соціалізація, головним стає усвідомлення належності до покоління, а не сімейні традиції.

Важливим етапом економічної соціалізації особистості є період навчання у школі, яка залишається центральною ланкою цього процесу. На підготовку учнів до свідомого, відповідального вибору власної позиції у просторі економічних відносин, а саме, на формування у особистості тих психолого-економічних властивостей, які дозволяють їй повноцінно увійти в економічну сферу суспільства, має бути спрямований весь навчально-виховний процес, вважає І. Зубіашвілі [4].

У ході дослідження проблем економічної соціалізації молоді, здійсненого лабораторією соціальної психології Інституту психології ім. Г. Костюка АПН України, обґрунтовано положення про те, що показником економічної соціалізованості особистості є її економічна культура [2].

На нашу думку, економічна культура особистості – це система економічних компетенцій, сформованих відповідно до наявних ціннісних орієнтацій, які виявляються під час виконання економічних (соціальних) ролей. Економічна культура учня характеризується рівнем розвитку його рольових, ціннісно обумовлених, економічних компетенцій, які в системі формують економічну компетентність випускника загальноосвітнього навчального закладу [12].

Без сумніву, визначальну роль у формуванні особистісного аспекту економічної культури має когнітивний компонент, який передбачає наявність системи економічних знань. Саме економічна теорія дозволяє зрозуміти те, що відбувається в економічному просторі, саме вона є підґрунтям грамотних економічних дій у сфері економічної діяльності та управлінні цією сферою (рис. 1).

Проте, певні економічні категорії не мають безпосереднього ціннісного значення для окремої людини або соціальної групи. Вони набувають його тільки за допомогою впливу на інші процеси (наприклад, ріст цін, регулярність виплати зарплати), які безпосередньо присутні в повсякденній практиці людей [7].

Саме впровадження шкільної фінансової освіти дозволяє формувати фінансові компетенції, необхідні у повсякденному економічному житті при виконанні будь-яких економічних ролей. Адже відсутність компетенцій в сфері особистих фінансів призводить до того, що чисельність неграмотних споживачів та інвесторів, а також ненадійних кредиторів поповнюється представниками молодого покоління.

Слід зазначити, що у Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (схвалена розпорядженням КМУ № 988-р від 14.12.16 року) ключовими компетентностями, серед інших, визначені підприємливість та фінансова грамотність [8].

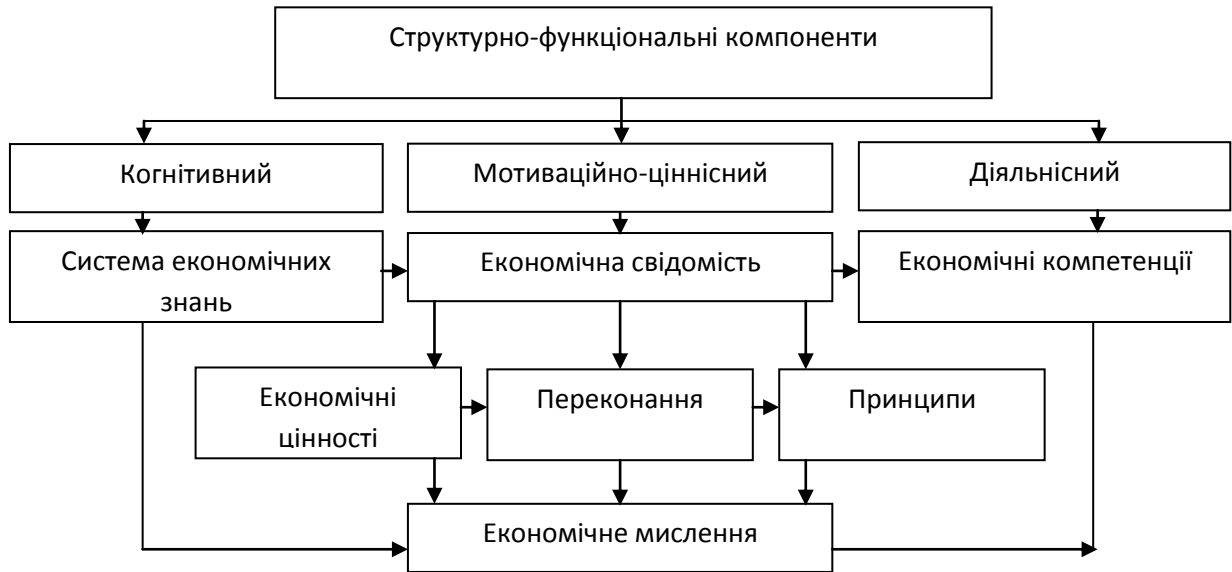

Рис. 1. Структура економічної культури учня

У проекті Концепції формування фінансової грамотності у загальноосвітніх навчальних закладах зазначається, що метою фінансової освіти є формування економічного мислення, створення умов для ефективної соціалізації, зміцнення психологічного, духовного і соціального здоров'я; особистісної зрілості та компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів, а результат – економічно обгрунтована діяльність [5].

Фінансова грамотність передбачає володіння економічними та, передусім, фінансовими поняттями і категоріями, що дозволяє людині самостійно аналізувати й оцінювати основні тенденції економічного життя держави і відповідно до обставин визначати моделі своєї власної фінансової поведінки та фінансової безпеки.

Підвищення фінансової грамотності учнівської молоді в Україні пов'язано сьогодні з багатьма чинниками, у тому числі з вивченням курсу «Фінансова грамотність», впровадження якого розпочалося з 2011-2012 н. р. у рамках дослідно-експериментальної роботи за темою «Науково-методичні засади впровадження фінансової грамотності в навчально-виховний процес навчальних закладів». Цю роботу розгорнуто на базі загальноосвітніх навчальних закладів та вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації України на період з 2012 по 2019 роки (станом на вересень 2016 року курс охопив 651 навчальний заклад, 700 викладачів та близько 20 тисяч учнів).

Основними досягненнями дослідно-експериментальної роботи на цей час є: створення навчально-методичних комплектів для учнів початкової та основної школи, учнів 10-го класу; розробка електронного інтерактивного підручника «Фінансова грамотність» для учнів 10-го класу; розробка навчально-методичних комплектів для підвищення кваліфікації вчителів, які викладають курс «Фінансова грамотність»; створення навчально-методичного комплекту для батьків «Відкриті родинні студії. Фінансова Мудрість родинної педагогіки»; організація та проведення регіональних турнірів знавців фінансової грамотності; розробка автоматизованої системи тестування для проведення моніторингу знань учнів та ін. [9].

Важливим етапом дослідно-експериментальної роботи стало створення у 2015 році навчальних програм для початкової школи («Фінансова абетка» (2 кл.), «Фінансова арифметика» (3 кл.), «Фінансова поведінка» (4 кл.)), які отримали гриф Міністерства освіти і науки України «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»; навчальних програм для основної школи («Родинні фінанси» (5 кл.), «Фінансово-грамотний споживач» (6 кл.), «Фінансова культура» (7 кл.), «Прикладні фінанси» (8 кл.), «Економіка & Фінанси» (9 кл.)), які отримали гриф «Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах».

Аналіз програм курсу для початкової та основної школи дозволяє виділити змістові лінії, що відповідають певним економічним (соціальним) ролям, і основні фінансові компетенції кожної з них. У таблиці 1, як приклад, представлено тільки чотири з них.

В основній школі формування фінансових компетенцій споживача продовжується вивченням курсу «Фінансово-грамотний споживач». Змістова лінія «Я – платник податків» у 5-му класі доповнюється темою «Податки – обов'язкові платежі родинного бюджету» (курс «Родинні фінанси»), у 7-му класі – темою «Еволюція податкової системи країн світу» (курс «Фінансова культура»), у 9-му – темою «Податкова система» (курс «Економіка & Фінанси»).

Рольові фінансові компетенції за програмами початкової школи

Змістові лінії курсу (ролі)	Назва курсу (клас)	Тема	Основні компетенції ролі
Я – клієнт банку	Фінансова абетка (2 клас)	Тема 9. Національний банк і банки в Україні.	Учень/учениця: має уявлення, що таке банк; розуміє суть роботи банку; наводить приклади видів роботи банку; шукає інформацію (за завданням учителя) про діяльність банків.
	Фінансова поведінка (4 клас)	Тема 9. Спілкування між людьми. Правила спілкування у фінансових установах.	Учень/учениця: знає про правила спілкування у фінансових установах.
Я – споживач	Фінансова абетка (2 клас)	Тема 12. Споживач – «король» ринку.	Учень/учениця має уявлення про поняття «споживач», «споживання», «якісний товар», «неякісний товар»; розрізняє товари, які можна повернути, і ті, які не підлягають обміну; моделює життєву ситуацію: «споживач як покупець».
	Фінансова арифметика (3 клас)	Тема 12. Споживання товарів і здоров'я людини.	Учень/учениця: має уявлення про взаємозв'язок товарів із здоров'ям людини; порівнює іменовані числа, подані в одиницях маси; застосовує отриману інформацію у повсякденному житті.
		Тема 13. Маркування товарів. Графічні символи в маркуванні.	Учень/учениця: має уявлення про маркування товарів; розрізняє окремі графічні символи у маркуванні товарів; наводить приклади маркування товарів в Україні.
	Фінансова поведінка (4 клас)	Тема 5. Я – споживач. Поведінка споживача.	Учень/учениця: розуміє сутність поведінки споживача; знає основні правила і обов'язки споживача; моделює конкретні ситуації поведінки споживача.
Я – підприємець	Фінансова арифметика (3 клас)	Тема 4. Що таке сільське господарство? Фермерське господарство як найпростіша форма господарювання.	Учень/учениця: розуміє поняття «сільське господарство», «фермерське господарство»; характеризує процес вирощування рослин і розведення тварин як складові сільського господарства; розраховує величини периметра геометричних фігур на прикладі земельних ділянок.
		Тема 6. Звідки беруться доходи.	Учень/учениця: розуміє поняття «дохід»; має уявлення про доходи від використання землі і капіталу; розраховує та порівнює величини доходу.
		Тема 8. Прибуток – винагорода підприємця.	Учень/учениця: розрізняє поняття «виручка» і «прибуток підприємця»; визначає розмір прибутку підприємця; співставляє розмір прибутку і витрат.

Я – платник податків	Фінансова абетка (2 клас)	Тема 10. Податки, їх призначення в державі.	Учень/учениця: має уявлення про поняття держава», «громадянин», «податок»; розуміє, що податок є основною формою доходу держави; досліджує взаємозв'язок між поняттями «держава», «громадянин», «податок».
	Фінансова поведінка (4 клас)	Тема 13. Податкова освіченість людини.	Учень/учениця: має уявлення про податки; виявляє інтерес до пізнання минулого з історії податків; розуміє необхідність сплати податку; наводить приклади використання податкових надходжень державою.

Формування фінансових компетенцій клієнта банку продовжується у 5-му класі при вивченні теми «Запозичення та заощадження родини», у 6-му класі учні знайомляться з зародженням банківської системи, у курсі «Прикладні фінанси» (8 клас) вивчають розділ «Я – клієнт банку», у 9-му – вчать управляти банківським рахунком. Змістова лінія «Я – підприємець» доповнюється темою «Сімейне підприємництво» (5 клас), шляхи досягнення фінансового успіху розглядаються у 8-му класі [14].

Отже, ступенева шкільна фінансова освіта сприятиме формуванню економічних (соціальних) ролей, а значить економічній соціалізації учнів. Важливо, що школа, залишаючись головною ланкою освітнього процесу, перестає бути єдиним джерелом навчальної інформації. В освітній простір активно входять професійні учасники фінансового ринку, тобто мова йде про створення системи партнерства в області фінансової освіти для забезпечення практичної складової навчання.

В економічній соціалізації учнів особливу роль має позакласна робота з курсу «Фінансова грамотність». Успіх її залежить від реалізації чіткої системи взаємопов'язаних заходів, які підготовлені із врахуванням інтересів та вікових особливостей учнів. Соціалізуюча дія цих заходів значно посилюється, якщо всі учасники активно взаємодіють: створюють проекти, аналізують результати, дискутують, діляться враженнями тощо.

Роль сім'ї у процесі економічної соціалізації учнів є незаперечною, адже економічна свідомість, як правило, закладається в сім'ї. Проте, однією з проблем формування економічної культури молоді є низька економічна культура дорослих, тому одним із завдань школи є організація економічної просвіти батьків. Саме на це спрямований курс для батьків «Відкриті родинні студії. Фінансова Мудрість родинної педагогіки».

Висновки. Необхідною умовою економічної соціалізації, яка забезпечує безболісне входження учнів у економічний простір, є їхня підготовка до виконання економічних ролей, а отже, й сформованість у них економічної культури. Відповідно, шкільна фінансова освіта та виховання сприяють формуванню економічної свідомості та економічного мислення учнів, тобто економічної культури, яка обумовлює їх економічну поведінку у фінансовій сфері через виконання певних економічних (соціальних) ролей.

Фінансова поведінка – це поведінка щодо прийняття фінансових рішень, тобто це вибір того чи іншого варіанту розв'язання фінансової проблеми. Здійснюючи вибір, учень виступає в певній економічній (соціальній) ролі, тобто демонструє здатність реалізувати отримані економічні (фінансові) знання та виявляти економічне мислення, тобто фінансову компетенцію.

Фінансова освіта допомагає учням зрозуміти ключові фінансові поняття та використовувати їх для прийняття рішень у фінансових питаннях, для вибору відповідних фінансових інструментів, планування бюджету, нагромадження коштів на майбутні цілі тощо.

Враховуючи актуальність формування фінансових компетенцій учнів, впровадження курсу «Фінансова грамотність» та його навчально-методичне забезпечення дозволяє починати їх формування в початковій школі, продовжувати в основній та завершувати в старшій, забезпечуючи наступність у їх формуванні.

Важливе значення має ресурсне забезпечення цієї діяльності (кабінет економіки або кабінет фінансової освіти, інформативні стенди економічного та фінансового змісту, шкільна економічна газета тощо). При цьому предметне оточення не є фоновим чинником економічної соціалізації. Воно стає дієвим тоді, коли виступає як відображення економічної діяльності школярів, ініціюється та створюється безпосередньо ними. У такий спосіб предметне оточення починає відігравати роль передавача економічної (фінансової) інформації та подальшого її пізнання. У цьому сенсі важливим є планування та реалізація системи заходів позакласної роботи з фінансової освіти та виховання.

Ситуація ускладнюється тим, що на процес економічної соціалізації, крім школи, впливають інші численні соціальні чинники: сім'я, позашкільні заклади, громадські організації, засоби масової інформації та ін. Вчителю важливо визначити і пояснити учням ті проблемні ситуації, які пов'язані іноді з подвійними стандартами, що виникають у сучасному житті.

Перспективи подальших досліджень. Таким чином, шкільна фінансова освіта є дієвим чинником економічної соціалізації, і цей процес здійснюється в ході самої життєдіяльності учнів і вчителів.

За результатами апробації Програми дослідно-експериментальної роботи всеукраїнського рівня щодо впровадження курсу за вибором «Фінансова грамотність» (серпень 2019 р.) буде прийнято Концепцію формування фінансової грамотності у загальноосвітніх навчальних закладах, яка зараз запропонована для обговорення та пропозицій [5].

Можна визначити актуальні напрями подальшої роботи щодо впровадження фінансової освіти у загальноосвітніх навчальних закладах на рівні обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти. На нашу думку, ними є: вдосконалення системи навчання вчителів; розширення мережі закладів експериментального впровадження в навчально-виховний процес курсу «Фінансова грамотність»; продовження моніторингу та оцінювання знань учнів; виокремлення видавничих навчально-методичних проєктів в окрему лінію експериментальної роботи та ін. (табл. 2).

Таблиця 2

**Актуальні напрями подальшої роботи щодо впровадження курсу «Фінансова грамотність»
(на рівні ОШПО)**

№	Напрями	Форми
1.	Підвищення педагогічного потенціалу шкільної економічної освіти.	Постійно діючий в рамках експерименту обласний науково-практичний семінар «Міждисциплінарне вивчення педагогічних умов економічної соціалізації учнівської молоді».
2.	Зростання статусу вчителя економіки в школі.	Творча група вчителів, учасників експерименту.
3.	Можливість залучення до експерименту всього педагогічного колективу школи.	Реалізація міжпредметних проєктів та забезпечення активної співпраці у науково-методичному полі експерименту в кожному навчальному закладі.
4.	Інформаційна підтримка впровадження фінансової освіти.	Реалізація видавничих навчально-методичних проєктів творчих груп вчителів, учасників експерименту.

Впровадження курсу «Фінансова грамотність» сприятиме розвитку фінансових компетенцій учнів, які дозволять молоді здійснювати фінансове планування, управляти власними фінансами, приймати обґрунтовані й зважені фінансові рішення.

Список використаних джерел

1. Бонд Р. Фінансова грамотність та обізнаність в Україні: факти та висновки / Роберт Бонд, Олексій Куценко, Наталія Лозинська // Проєкт USAID «Розвиток фінансового сектору» (FINREP). – Київ, Грудень 2010. – 42 с.
2. Дембицька Н. Соціально-психологічні проблеми економічної соціалізації молоді / Н. Дембицька // Соціальна психологія. – 2008. – №2. – С.49-59.
3. Економічна соціалізація молоді: соціально-психологічний аспект / за заг. ред. В. В. Москаленко. – К. : Укр. центр політ. менеджменту, 2008. – 336 с.
4. Зубіашвілі І. К. Ставлення до грошей як фактор економічної соціалізації старшокласників: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.05 «Соціальна психологія; психологія соціальної роботи» / Зубіашвілі Ірина Костянтинівна. – К., 2009. – 16 с.
5. Концепція формування фінансової грамотності у початковій, основній та старшій школі. Проєкт // Географія та економіка в рідній школі. – 2015. – № 10. – С.2-4.
6. Москаленко В. Соціально-психологічні засади економічної культури особистості / В. Москаленко // Соціальна психологія. – 2007. – № 4. – С. 3-16.
7. Пилипенко В. Є. Людина в ринковому суспільстві: орієнтації, поведінка, культура / В. Є. Пилипенко. – К. : Фоліант, 2005. – 224 с.
8. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. Розпорядження КМУ № 988-р від 14.12.16 року. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249613934>.
9. Рябова О.Б. Проєкт «Фінансова грамотність» в Україні: досягнення та перспективи / О.Б. Рябова. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://imzo.gov.ua/2016/10/03/rozbudova-ekonomichnoyi-osviti-ta-formuvannya-osnov-finansovoyi-gramotnosti-uchnivskoyi-molodi/>.
10. Самсин А. И. Основы философии экономики: учеб. пособ. для вузов / А. И. Самсин. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 271 с.
11. Терюкова Т. С. Экономические компетенции: сущность, структура и место в системе ключевых компетенций / Т. С. Терюкова // Экономика в школе. – 2009. – № 3/4. – С. 42-47.
12. Філончук З. В. Підготовка вчителів у післядипломній освіті до формування економічної культури учнів основної школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / З.В. Філончук. – Чернігів, 2012. – 20 с.
13. Філончук З.В. Проблеми впровадження фінансової грамотності в сучасній школі / Зоя Володимирівна Філончук // Таврійський вісник освіти. – 2015. – № 2 (2). – С. 112-117.
14. Фінансова грамотність. Збірник програм курсів за вибором. 2-10 класи. Частина 1 / за заг. ред. Т.С. Смовженко // Економіка в школах України. – 2015. – № 8. – 80 с.

15. Шпак О. Т. Економічне виховання учнівської молоді: теорія управління і практика інформаційного забезпечення: навч.-метод. посіб. / О. Т. Шпак, В. І. Терес, С. Г. Цибін. – Дрогобич : Коло, 2002. – 172 с.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Bond R. Finansova gramotnist' ta obiznanist' v Ukraini: fakty ta vysnovky. / Robert Bond, Oleksij Kucenko, Natalija Lozyns'ka // Proekt USAID «Rozvytok finansovogo sektoru» (FINRER). – Kyi'v, Gruden' 2010. – 42 s.
2. Dembyc'ka N. Social'no-psyhologichni problemy ekonomichnoi' socializacii' molodi / N. Dembyc'ka // Social'na psyhologija. – 2008. – №2. – S.49-59.
3. Ekonomichna socializacija molodi: social'no-psyhologichnyj aspekt / za zag. red. V. V. Moskalenko. – K. : Ukr. centr polit. menezhmentu, 2008. – 336 s.
4. Zubiashvili I. K. Stavlennja do groshej jak faktor ekonomichnoi' socializacii' starshoklasnykiv: avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja kand. psyhol. nauk: spec. 19.00.05 «Social'na psyhologija; psyhologija social'noi' roboty» / Zubiashvili Iryna Kostjantynivna. – K., 2009. – 16 s.
5. Koncepcija formuvannja finansovoi' gramotnosti u pochatkovij, osnovnij ta starshij shkoli. Proekt // Geografija ta ekonomika v ridnij shkoli. – 2015. – № 10. – S.2-4.
6. Moskalenko V. Social'no-psyhologichni zasady ekonomichnoi' kul'tury osobystosti / V. Moskalenko // Social'na psyhologija. – 2007. – № 4. – S. 3-16.
7. Pylypenko V. Je. Ljudyna v rynkovomu suspil'stvi: orijentacii', povedinka, kul'tura / V. Je. Pylypenko. – K. : Foliant, 2005. – 224 s.
8. Pro shvalennja Koncepicii' realizacii' derzhavnoi' polityky u sferi reformuvannja zagal'noi' seredn'oi' osvity «Nova ukrai'ns'ka shkola» na period do 2029 roku. Rozporjadzhennja KМУ № 988-r vid 14.12.16 roku. Elektronnyj resurs. – Rezhym dostupu: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249613934>.
9. Rjabova O.B. Proekt «Finansova gramotnist'» v Ukraini: dosjagnennja ta perspektyvy / O.B. Rjabova. Elektronnyj resurs. – Rezhym dostupu: <https://imzo.gov.ua/2016/10/03/rozbudova-ekonomichnoyi-osviti-ta-formuvannja-osnov-finansovoyi-gramotnosti-uchnivskoyi-molodi/>.
10. Samsin A. I. Osnovy filosofii jekonomiki: ucheb. posob. dlja vuzov / A. I. Samsin. – M. : JuNITI-DANA, 2003. – 271 s.
11. Terjukova T. S. Jekonomicheskie kompetencii: sushhnost', struktura i mesto v sisteme ključevyh kompetencij / T. S. Terjukova // Jekonomika v shkole. – 2009. – № 3/4. – S. 42-47.
12. Filonchuk Z. V. Pidgotovka vchyteliv u pisljadyplovnij osviti do formuvannja ekonomichnoi' kul'tury uchniv osnovnoi' shkoly: avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja kand. ped. nauk: spec. 13.00.04 «Teoriya ta metodyka profesijnoi' osvity» / Z.V. Filonchuk. – Chernigiv, 2012. – 20 s.
13. Filonchuk Z.V. Problemy vprovadzhenja finansovoi' gramotnosti v suchasnij shkoli / Zoja Volodymyrivna Filonchuk // Tavrijs'kyj visnyk osvity. – 2015. – № 2 (2). – S. 112-117.
14. Finansova gramotnist'. Zbirnyk program kursiv za vyborom. 2-10 klasy. Chastyna 1 / za zag. red. T.S. Smovzhenko // Ekonomika v shkolah Ukrainy. – 2015. – № 8. – 80 s.
15. Shpak O. T. Ekonomichne vyhovannja uchnivskoi' molodi: teoriya upravlinnja i praktyka informacijnogo zabezpečennja: navch.-metod. posib. / O. T. Shpak, V. I. Teres, S. G. Cybin. – Drogobych : Kolo, 2002. – 172 s.

Filonchuk, Z.V. Financial literacy of students as their economic socialization factor. A necessary condition of economic socialization that provides painless entry of students into the economic space, is their training in performing economic roles, thus their formation of economic culture that shapes their economic behavior, particularly in the financial sector.

Financial behavior is the behavior relevant to financial decision-making, that is the choice of solutions to financial problems. Making a choice, the student acts in a particular economic (social) role, i.e. demonstrates the ability to use economic (financial) knowledge and economic thinking, i.e. financial competence.

Financial education helps students understand key financial concepts and use them in making decisions, selecting the appropriate financial tools, budget planning and accumulating funds for future goals, etc.

Given the importance of students' financial competences, teaching the "Financial Literacy" course will allow starting forming financial competences in primary schools, continuing in secondary schools and completing in high schools thus providing continuity in competences development.

Equally important is the resource support for these activities (economics or financial education classrooms, economic and financial information stands, school economic newspapers, etc.). This special teaching environment is a transmitter economic / financial information for its further mastering. In this sense, the planning and implementation of extracurricular economic and financial training and education are of special importance.

Keywords: economic socialization, economic socialization factors, economic culture, financial literacy, financial education

Відомості про автора

Філончук Зоя Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики викладання природничо-математичних та технологічних дисциплін, КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», м. Херсон, Україна.

Filonchuk, Zoya V., Ph.D., Assoc. Prof., Dept. of theory and methodology of teaching of natural sciences, mathematics and technology, Municipal Higher Educational Institution "Kherson Academy of Continuous Education", Kherson
E-mail: filonchukzoya@ukr.net